

Het klimaat, de wet en de deskundige-bemiddelaar: enkele rechtsfilosofische bedenkingen van een klimaat geëngageerde advocaat

1. DE BEPERKTE ROL VAN DE WET

In België is er (nog) geen klimaatwet. Dat is wel het geval in de EU voor Nederland, Frankrijk, Zweden en Finland. In deze landen bepaalt men enkel de doelstellingen zoals: in 2050 koolstofneutraal, 95% minder broeikasgassen en 100% hernieuwbare energie. In België was er wel een dergelijk wetsvoorstel dat echter op 28 maart 2019 is weggestemd.

De hoe-vraag wordt niet beantwoord in deze wetteksten; daarvoor zijn er de zogenaamde klimaatakkoorden die in de schoot van de Verenigde Naties worden afgesloten. Buiten de EU is Mexico het enige petroleum ontginnende land dat een *Ley General de Cambio Climático* heeft; in de VS hangt het van staat tot staat af.

Gaat er door de EU een klimaatwetgeving komen, *fit for 55*? Een open vraag waarop het ja-antwoord evidentier en evidentier wordt.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is er wel de goedkeuring van het Gewestelijk lucht-klimaat-energieplan bij besluit van 27 april 2023, gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 1 september 2023. Dit plan – met een voorafgaand milieueffectenrapport en milieuverklaring – zal moeten worden geïmplementeerd via ministeriële besluiten. Wel zijn er wat opvallende doelstellingen:

- 2025: stopzetting van verwarming met fossiele brandstoffen voor nieuwe gebouwen
- 2030: stopzetting van verwarming met fossiele brandstoffen voor grondig gerenoveerde gebouwen
- 2035: verbod op het gebruik van oliegestookte ketels ouder dan 15 jaar; afschaffing van voertuigen met een verbrandingsmotor
- 2040: volledige afschaffing van het gebruik van stookolie voor verwarming
- 2045: einde van klasse D en E voor de energieprestatiecertificaten.

Deze doelstellingen zijn wat concreter dan wat staat vermeld in de eerste alinea, maar moeten nog uitvoering krijgen via de vermelde MB's.

Voor sommige niet-gouvernementele organisaties gaat het niet snel genoeg en worden er rechtszaken aangespannen; eerst enkel tegen de staat, thans ook tegen privévennootschappen en hun raad van bestuur.

De Belgische Klimaatzaak is gericht tegen de staat en zijn deelstaten, (nog) niet tegen private rechtspersonen en hun bestuurders. Leo Neels prees enkele jaren geleden de pragmatische houding van de Belgische rechters die het principe van een klimaatwetgeving wel noodzakelijk achten, doch zich niet bevoegd achten om het zelf in te vullen of om het af te dwingen met dwangsommen en vorderingen tot schadevergoeding. Eenieder heeft zijn rol bij het

evenwicht tussen de drie machten: wetgevend, uitvoerend en rechterlijk; anders krijgt men een “gouvernement des juges”.

In de lage landen wordt het debat aangezwengeld via bestaande Europese wetgeving over biodiversiteit, in het bijzonder het stikstofprobleem, en komt er een komende hetze via PFAS.

Deze laatste hebben wel een onmiddellijke invloed op het bedrijfsleven want administratieve rechters in Nederland en Vlaanderen gaan verleende omgevingsvergunningen schorsen en vernietigen. Het is geruggensteund op geïmplementeerde EU-richtlijnen, waarbij er in Vlaanderen nog een laagje bij komt via het Vlaams Natuurdecreet en het, even in de vergeethoek geraakte, Vlaams Ecologisch Netwerk. Het ene vergt een passende beoordeling en het ander een verscherpte natuurtoets. Het aanvragen van een individuele afwijking is mogelijk, maar niet evident. Zeker niet op Europees vlak voor de Natura 2000 gebieden. Echter, op EU-vlak zijn er duidelijke doelstellingen die passend kunnen beoordeeld worden; op het vlak van het Vlaams Ecologisch Netwerk amper ...

De hamvraag is: gaan we er binnenkort een derde laagje overheen krijgen met de komende EU Natuurherstelwet die – na wat aanpassingen – principieel is goedgekeurd door het Europees Parlement (met de hakken over de sloot), doch nog een heel aanpassingstraject zal moeten ondergaan, voor te bereiden door de Europese Commissie alvorens de goedkeuring te bekomen van de Europese Raad van Ministers.

De auteur van dit cursiefje is advocaat, actief in het milieu- en klimaatrecht, doch heeft *ad privatim* een feitelijke vereniging opgericht met marketeers en de stichter van The Ecological Entrepreneur. Het initiatief heet “Klimaatparlement”. Na een minicongres in het Hasseltse Natuurdomein Kiewit, werd er besloten dat de klimaatproblematiek niet in eerste instantie door de wetgever gaat opgelost worden; het is essentieel dat bedrijven zelf het voortouw nemen om klimaatvriendelijker te produceren. De wetgever en de overheid kunnen het wel faciliteren. Daarom worden er jaarlijks zes projecten geselecteerd die klimaat gerelateerd en opschaalbaar zijn en bijzondere hulpvragen hebben. De zes projecten worden eerst, gedurende een tiental minuten, als een *teaser* voorgesteld waarna er *breakout sessions* zijn met bedrijfsleiders, dienstverleners en academici om samen de hulpvragen te trachten te beantwoorden. Uiteraard is de bijdrage tot het klimaat dan minder dan een druppel op een hete plaat, maar het brengt een denkproces op gang dat zijn voortgang kan kennen.

(zie www.klimaatparlement.be)

Eertijds werden projecten voorgesteld, gaande van bamboeteelt tot duurzame luchtvaart; van websites als duurzaamheidstool voor bedrijven tot digitale duurzaamheidspakketten voor het onderwijs; van ecologischvriendelijke lijm tot een project voor CO₂ splitsing.

Voor de editie 2023 gaat het verder in dezelfde lijn: projecten voor circulaire constructies (badkamerwanden), eetbare coatings voor voedselpoeders tot het certificeren van duurzame *reconditioning* van tweedehandsvoertuigen.

Men mag niet klimaatvriendelijk zijn omdat het in de mode is of eventueel beter verkoopt; dan is het “green washing”. De bedrijfsleiders en hun aandeelhouders moeten er van overtuigd geraken dat het denkpatroon er daadwerkelijk moet zijn en uitgerold kan worden.

Klimaatverandering zal slechts aangepakt kunnen worden door de wetenschap en het geweten. Niet in eerste instantie door een “wet” *tout court*.

De wetenschap is de sterkte van de meeste lezers van dit artikel; het geweten is een zaak van éénieder. Daarom is een beweging zoals de ecokerk het beluisteren waard – los van eenieders geloof of overtuiging. De leuze of campagne “Genees de aarde en alles wat ademt en leeft” maakt het bespreekbaar. Met louter bidden voor het klimaat gaan we er niet geraken; we moeten ideeën bieden en er over nadenken hoe deze gerealiseerd kunnen worden. Met deze mentaliteit gaat het klimaat niet verlamdend werken, wat het thans soms doet.

Wanneer je in andere continenten reist, valt het op hoeveel groen er nog aanwezig is. Een klein stukje van de ingenomen oppervlakte van de aarde wordt benut voor de bedrijvigheid en de rest blijft natuur. In Vlaanderen gaan we proberen de enkele vlekjes natuur nog te redden en zoveel mogelijk met elkaar te verbinden. Maar we stellen de fundamentele vraag niet: kan dat nog? Moet Vlaanderen niet beschouwd worden als een bedrijvigheidshub die we terug leefbaar trachten te maken, weliswaar op artificiële wijze via aangelegd groen en parken? Het is prachtig om te zien hoe Hongkong eertijds trachtte elk stukje groen te koesteren of hoe La Défense in Parijs meer en meer groene elementen verwerkt in het straatbeeld... Maar het is artificieel en niet natuurlijk. Vele streken op onze planeet moeten als nog aanwezige en wezenlijke natuur gekoesterd worden. Het behoud ervan moet worden gefinancierd door de vele bedrijvigheidshubs.

Wanneer men België beschouwt als één lidstaat, dan heeft Wallonië de troeven in handen om de bedrijvigheidshubs, die zich hoofdzakelijk in Vlaanderen situeren, te compenseren. Dat is echter een discours dat niet zal weerklinken bij het opnieuw verkiezen van onze wetgevers op Europees, federaal en Vlaams niveau op 9 juni 2024, vrees ik.

Nochtans, de wet moet opportuniteiten geven aan de ondernemingen om “met alle maten te klimmen” naar het behoud van onze planeet. Het klimaat, zoals het zelfstandig naamwoord het zelf zegt, vergt een inspanning van elke mens op aarde, waarbij de wet het slechts kan faciliteren. Wanneer men in sommige cenakels blijft denken dat de *Rule of Law* de klimaatcrisis gaat beheersen, dan gaan we er niet geraken.

Mijn geloof gaat dus naar de bedrijfsleider en zijn aandeelhouders (die we uiteindelijk allemaal ergens zijn) om echt een beter klimaat te voorzien op onze planeet die we blijvend willen en kunnen bewonen.

2. DE ROL VAN DE DESKUNDIGE-BEMIDDELAAR

Wanneer men voor een traject van bemiddeling kiest, dan wordt het juridische bijkomstig en gaat men zoeken wat er echt scheelt.

Prof. Eric LANCKSWERDT was eertijds eerste auditeur bij de Belgische Raad van State, Afdeling Bestuursrechtspraak en besloot enkele jaren geleden de academische tour op te gaan. Het verzoenen van recht & moraal is nog steeds zijn betrachting. Effende hij daarom de weg dat bemiddeling meer en meer wordt opgenomen in onze rechtsorde? Dat lijkt toch zijn

hoofdbekommernis te zijn met de Bemiddelingswedstrijden die hij organiseert tussen de Vlaamse universiteiten en hogescholen.

Reeds ten tijde dat hij eerste auditeur was, nam hij een luisterende houding aan om de standpunten van alle partijen goed te vatten en gaf hij vervolgens zijn advies, toen beperkt door het positivisme van het vigerend recht. Vandaar de carrièreswitch, durf ik te denken. Maar vooral de luisterbereidheid is zo essentieel bij bemiddeling. Alzo ontdekt men samen, en vooral de betrokken partijen zelf, wat er fundamenteel loos is.

Bij het klimaat gaat de luisterbereidheid naar een volgende fase. Zijn de heviger lijkende stormen, bosbranden en extreme temperaturen enkel een gril van het weer of is het een signaal van de planeet dat het menens is? De IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) stelt jaarlijkse een Climate Change Report op in de schoot van de Verenigde Naties. Wordt er echter echt naar geluisterd? Is het geen debat voor de bemiddelde wereldburger die zeker met wat minder kan?

Bemiddeling dateert echter al van lang vóór de eerste codificatie van het recht. Slechts wanneer men er zelf niet uitgeraakte, vroeg men aan de vorst of de plaatselijke machthebber om te oordelen. Koning Salomon gebruikte zijn rechtsmacht om echt te luisteren waarbij het *summum jus, summa injuria* een tool was om de echte waarheid te achterhalen.

Wanneer men de *Conferences Of the Parties* (COP) volgt van de Verenigde Naties, tussen de klimaatakkoorden door, dan blijft er steeds een sprankeltje hoop dat partijen echt naar elkaar luisteren. De volgende COP 28 gaat door in Dubai, Verenigde Arabische Emiraten, van 30 november tot en met 12 december 2023 – naar alle waarschijnlijkheid zelfs iets langer.

De weelde van de Verenigde Arabische Emiraten is echter geruggensteund op een cultuur die teruggaat tot het vijfde millennium vóór Christus toen het klimaat zachter en vochtiger was dan nu. Alzo stopte even het nomadenleven. Zoals België werd deze streek veroverd door diverse strijdkrachten: Cyrus II van Perzië, Alexander de Grote, de Omajjaden, de Portugezen en de Britten ... Zou het kunnen dat de Verenigde Arabische Emiraten het pragmatisme in zich hebben waarbij het gezond verstand zegeviert op natiegedachten en eigenbelang eerst?

We zullen zien en hopen; een houding die elke bemiddelaar tracht aan te nemen. Want we moeten terugkeren naar de rol die elke deskundige-bemiddelaar in de kleinste zaak kan spelen. Het verwijzen naar het feit dat we maar een kleine keten zijn in het bestaan van onze planeet en we het uiteindelijk allemaal doen voor de komende generaties, brengt ons tot het duurzaamheidsdebat. Wat is vergankelijk en wat blijft er uiteindelijk? Zelfs wanneer een echt uitgeprobeerde bemiddeling mislukt, blijft er een goed gevoel over dat men geprobeerd heeft om het zelf – tussen partijen – op te lossen en men zich uiteindelijk toch tot het gerecht moet wenden om het te trancheren; des te meer respect krijgt men dan ook voor die derde die maar moet beslissen omdat we het zelf niet konden.

Een klimaatgerelateerd probleem krijgt hetzelfde traject. Soms is de rechtspraak zelf niet duurzaam; een vergunning wordt nietig verklaard op grond van de wetgeving die bestond op het ogenblik dat men de vergunning bekam, ook al is die wetgeving nadien afgeschaft. Eertijds bestond bijvoorbeeld de discussie of men de batterijen bij een zendmastinstallatie

globaal mee in aanmerking diende te nemen bij een omgevingsvergunningaanvraag. Niettegenstaande dat deze rubriek, klasse 3 voor batterijen in het Vlaamse Gewest, is afgeschaft gaat men nog steeds de eertijds bekomen vergunning toetsen aan de oude wetgeving en vernietigen...

Duurzaam zijn is geen evidentie. Daarom is het nog steeds het beste dat men poogt het zelf op te lossen tussen partijen met de techniek van de bemiddeling.

3. DE ROL VAN DE DESKUNDIGE IN HET ALGEMEEN

Voor het gerecht geeft de aangestelde expert een advies over de vragen die technisch gesteld worden. Vroeger waren de partijen nog volop de meesters van het geschil; heden ten dage is het de rechter die het leidt. Maar de mogelijkheid tot verzoening blijft nog steeds primordiaal in elke expertiseopdracht. De deskundige is dan geen bemiddelaar; hij kan desgevallend doen uitschijnen wat op het eerste zicht zijn advies zal zijn... Dat kan de partijen terug op weg helpen om het zelf op te lossen. Wanneer er niet wordt verzoend en het advies gegeven is, kunnen de partijen nog steeds een regeling uitwerken of de rechter trachten te overtuigen een nieuw advies te vragen...

Het is met vallen en opstaan dat men soms een probleem oplost. Er zijn er ook die nooit hun ongelijk kunnen aanvaarden en steeds zullen vinden dat het allemaal te wijten is aan een slechte advocaat, deskundige en/of rechter.

Zo ook in het klimaatdebat. Er zullen steeds mensen zijn die vinden dat het een vermeend of vals debat is. Mijn houding bestaat erin om ook naar hen te luisteren want het kan je eigen mening nuanceren, versterken of soms zelfs afzwakken. We geven allemaal, éénieder volgens zijn kunnen en laten, advies aan een ander. Maar er dient uiteindelijk steeds een beslissing genomen te worden: best door jezelf, desgevallend door een derde.

Zo zal het ook zijn met het klimaatdebat. We kunnen blijven praten en luisteren, maar uiteindelijk gaan we zelf moeten beslissen of er zal een derde het doen. Moge die derde niet de planeet zelf zijn die best, zonder mensen, verder kan bestaan. Dat ultiem advies, hoe (on)deskundig ook, wordt best vermeden.

Pascal Mallien, september 2023
Advocaat - Hasselt